

**SOŇA PAŠTEKOVÁ – DUŠAN TEPLAN (eds.): Mikuláš Bakoš – pluralitný literárny vedec v metodologickej diskusii dneška [Mikuláš Bakoš – a versatile literary scholar in today's methodological discussion]**

Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2022. 208 s. ISBN 978-80-224-1959-8

DOI: 10.31577/WLS.2024.16.2.13

© Institute of World Literature

Slovak Academy of Sciences

© Anton Eliáš 2024

Licensed under CC BY-NC-ND 4.0

Profesor Mikuláš Bakoš (1914 – 1972) patril a dodnes patrí k najvýznamnejším predstaviteľom modernej slovenskej literárnej vedy druhej polovice 20. storočia. K jej rozvoju prispel nielen ako sprostredkovateľ poznatkov ruskej formálnej školy a stúpenec štrukturalistickej metodológie literárnovedného výskumu, ale aj ako vedec so širokým spektrom bádateľských záujmov, medzi ktoré patrili aj otázky francúzskej i slovenskej literárnej avantgardy, historickej poetiky, komparatistiky, translatológie či interkultúrnej slavistiky. Niet preto divu, že jeho vedecký odkaz dodnes rezonuje v akademických kruhoch, že sa k nemu slovenská literárnovedná obec vracia jednak s úmyslom prehĺbiť poznanie výsledkov jeho práce a jednak so zámerom prehodnotiť aktuálnosť ich impulzov a podnetov z aspektu súčasných materiálových i metodologických trendov humanitného výskumu. Dôkazom tohto faktu je aj zborník *Mikuláš Bakoš – pluralitný literárny vedec v metodologickej diskusii dneška*, ktorý je publikačným výstupom z vedeckého kolokvia usporiadaného Ústavom svetovej literatúry SAV v Bratislave a Katedrou slovenského jazyka a literatúry FF UKF v Nitre.

Okrem úvodu, v ktorom editorská dvojica Soňa Pašteková a Dušan Teplan predstavujú autorov jednotlivých štúdií a ich obsahové zameranie, publikáciu tvorí šesť príspevkov slovenských a českých literárnych vedcov so širokým tematickým záberom reflektujúcim diapazón bádateľských záujmov Mikuláša Bakoša.

Zborník otvára štúdia Iva Pospíšila „Mikuláš Bakoš – problém literárnovedného dedičtví a metodologických kontextů jeho díla“. Vďaka komplexnému pohľadu autora na Bakošovo vedecké dielo je to programový príspevok aspirujúci na jeho zasadenie do širokého priestorového aj časového rámca evolúcie slovenskej, českej, ale tiež európskej a svetovej literárnej vedy. Takýto holistický prístup umožnil autorovi objektívne reflektovať význam Bakošovho vedeckého dedičstva tak z pozície prítomnosti s adekvátnou mierou zodpovedajúceho prehodnotenia, ako aj z aspektu dobového kontextu, t. j. hodnoty a funkcií, ktoré jeho práca plnila v čase vzniku. Na základe toho dochádza k záveru, že Bakoš sa dokázal v celej svojej výskumnej práci držať metodologického jadra, ktorým je „nepochybné imanentistický komplex formalisticko-strukturalistický, ale s přesahy k diachronii s přirozenými souvislostmi psychologismu a sociologismu, s inklinací k bádání o literárních žánrech (básnické žánry, román), ale v rámci tradičné poetiky spíše než genologie, a ke komparatistice, zase spíše v její konkrétní aplikaci než v čisté teorii“ (17). Tým vlastne aj implicitne indikuje oblasti, v ktorých výsledky Bakošovej vedeckej práce môžu dodnes podnetne pôsobiť.

Ďalších päť zborníkových príspevkov venuje pozornosť čiastkovým aspektom Bakošovho vedeckého odkazu. Štúdia Jána Gbúra „Metodologické limity Bakošovho verzologického výskumu slovenského verša“ je kritickou reflexiou jednej z kľúčových Ba-

košových prác – monografie *Vývin slovenského verša* (1939), v neskoršej redakcii premenovanej na *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej* (1966). Autor štúdie si všima nielen metodologické východiská Bakošových analýz (teóriu veršového rytmu rozpracovanú ruskými formalistami, metodologický objektivizmus štrukturalistického výskumu verša, koncepciu historickej poetiky ako základ analýzy historického vývinu veršových foriem; 35) a ich aplikáciu, ale aj „pobakošovský“ vývin bádania v tejto sfére v slovenskom aj českom kontexte. V závere konštatuje, že Bakošov štrukturalistický model výskumu významne obohatil poznanie vývinových premien veršovej štruktúry slovenskej poézie, zároveň však poukazuje aj na výskumné problémy, ktoré v jeho prácach pôsobili ako limitujúce faktory (napr. funkčné prepájanie tvarových a sémantických, resp. semiotických zložiek básnického textu; 67).

Štúdia Sone Paštekovéj „Mikuláš Bakoš a svetová literatúra (K dynamike vnútoliterárnych a medziliterárnych procesov)“ predstavuje Bakoša ako vedca, ktorý inšpiráciu prácami ruskej formálnej školy pretavil do vlastnej syntetizujúcej metodológie, ústiacej do kreovania historickej poetiky ako teoreticky koncízneho systému literárnej vedy. Práve cez prizmu historickej poetiky sa snažil skĺbiť štruktúrny a historický prístup k literárnym javom. V tomto duchu vnímal – ako konštatuje autorka štúdie – aj pojem svetová literatúra: „Koncepciu pojmu ‚svetová literatúra‘ M. Bakoš pertraktuje v zmysle syntézy imanentného a kontextuálneho vývinu národných a nadnárodných celkov dejín literatúry, v tom vidí kľúčový význam a dosah historickej poetiky nielen pre dejiny národných literatúr, ale aj pre literárnovednú komparatistiku, porovnávaci výskum európskych a svetových literatúr“ (81). V rozvíjaní tejto sféry jeho vedeckého odkazu, ako ukazuje Pašteková, pokračovali a pokračujú jeho súčasníci a následníci (Dionýz Ďurišin, Ladislav Franek, Róbert Gárik a i.) v rámci výskumného programu Ústavu svetovej literatúry SAV, ktorého zakladateľom a dlhoročným riaditeľom bol práve Bakoš.

Ondřej Sládek v štúdii „Ohlas a druhý život Bakošovy Teórie literatúry“ sa vracia k jednej z najvýznamnejších publikácií Mikuláša Bakoša – k jeho prekladovej antológii prác ruských formalistov, ktorá vyšla v dvoch vydaniach v rokoch 1941 a 1971. Všima si nielen genézu prvého a sčasti aj druhého vydania, ale aj – a najmä – ich recepciu a rezonanciu v českom i medzinárodnom (najmä americkom a francúzskom) literárnovednom prostredí. Napriek pozitívnemu prijatiu v českých literárnovedných kruhoch sa recenzie vzhľadom na nepriaznivé vojnové podmienky objavili až v rokoch 1946 (Karel Svoboda, časopis *Naše věda*, č. 24) a 1947 (Josef Hrabák, časopis *Slovo a slovesnost*, č. 1); po roku 1948 a ideologickej kritike ruského formalizmu aj českého štrukturalizmu sa na Bakošov výber z formálnej metódy jednoducho v Československu „zabudlo“. Zaslúžený ohlas však vzbudil u českého profesora Michiganskej univerzity Ladislava Matějku, ktorý na podnet Romana Jakobsona vydal v roku 1962 antológiu *Readings in Russian Poetics* a v roku 1971 jej rozšírenú verziu pod názvom *Readings in Russian Poetics: Formalist and Structuralist Views*. Na Bakošovu antológiu i na Matějkov výber reagoval v roku 1965 aj francúzsky teoretik Tzvetan Todorov knihou *Théorie de la littérature: Textes des Formalistes russes*. Inšpiratívne pôsobenie prvej redakcie Bakošovovho výberu je zrejme aj zo Sládkovej analýzy obsahu všetkých štyroch publikácií.

Štúdia „Textologické reflexie Mikuláša Bakoša z dnešnej perspektívy“ z pera Martina Navrátila venuje pozornosť Bakošovým prácam zaoberajúcim sa textológiou ako samostatným vedným odborom. Ako uvádza autor štúdie, Bakoš analyzoval zásady „výberu východiskového (základného, bázoového) textu, aplikácie pravidla poslednej ruky v praxi, spôsobu uplatňovania jazykovej aktualizácie textu, obsahovej náplni v slovenskej vydavateľskej praxi ustáleného čitateľského (populárno-vedeckého) vydania či potenciálu estetickkej analýzy diela v praxi textológa“ (107). Na všetkých uvedených úrovniach dokumentuje evolúciu Bakošovho

textologického myslenia i možnosti využitia jeho zistení v podmienkach súčasného stavu vývoja slovenskej textológie.

Posledný príspevok zborníka predstavuje práca Dušana Teplana „K prameňom modernej literárnej vedy na Slovensku (Vzájomná korešpondencia Mikuláša Bakoša a Andreja Mráza)“, ktorá prináša autentický záznam ich pracovnej komunikácie z rokov 1934 – 1939. Je to ďalší kamienok dopĺňajúci pestrú mozaiku Bakošovho vedeckého dedičstva o poznanie začiatkov jeho vedeckých aktivít. Publikovaná korešpondencia totiž presvedčivo ukazuje – povedané slovami Dušana Teplana – „aký zásadný význam mali pre začínajúceho vedca úvahy o základných funkciách a potrebách domáceho výskumu literatúry. Tomuto záujmu potom zodpovedali aj konkrétne kroky, ktoré mali za cieľ vybudovať zo slovenskej literárnej vedy modernú humanitnú disciplínu s adekvátnym teoretickým aparátom, stabilným metodologickým zázemím a širokou škálou výskumných tém“ (141).

Zborník *Mikuláš Bakoš – pluralitný literárny vedec v metodologickej diskusii dneška* teda nielen sumarizuje tradíciu skúmania odkazu tohto významného reprezentanta slovenskej literárnej vedy, ale v širokej tematickej škále rozkrýva aj možnosti jeho inšpiratívneho pôsobenia. Ak by sme sa oblúkom vrátili k vstupnej štúdii Iva Pospíšila, mohli by sme so zreteľom na vyššie uvedené fakty spolu s ním konštatovať, že „[n]ejde tedy o vzpomínkovou pietu, ale o jistý druh pokory před našimi předchůdci, uznání možnosti, že i v minulosti vznikaly hodnoty, že v této vědě nepíšeme rok nula“ (10), že objektívne zhodnocovanie nadobudnutého minulého poznania podmieňuje kvalitu súčasného vedeckého myslenia a otvára perspektívy jej plodného budúceho vývoja.

ANTON ELIÁŠ

Pezinok

Slovenská republika

anton.elias@uniba.sk

ORCID: 0009-0006-7692-9475